

**GENÇLİK VE
KÜLTÜREL MİRASIMIZ**

YOUTH AND CULTURAL HERITAGE

ULUSLARARASI KONGRE

INTERNATIONAL CONGRESS

- | -

16 - 18 Mayıs 2014

16 -18 May 2014

Editörler / Editors

Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Muhittin DÜZENLİ

SAMSUN / TÜRKİYE

Onur Kurulu/ Honorary Board

Akif Çağatay KILIÇ (Gençlik ve Spor Bakanı)
Hüseyin AKSOY (Samsun Valisi)
Prof. Dr. Hüseyin AKAN (Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Mehmet Öcal OĞUZ (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı)

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN (OMÜ-Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı)
Harun SÖNMEZ (GSB Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürü)
Doç. Dr. Yakup KESKİN (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Cafer ÖZDEMİR (OMÜ)
Yrd. Doç. Dr. M. Said KURŞUNOĞLU (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Muhittin DÜZENLİ (OMÜ)
Yrd. Doç. Dr. Salih KESGİN (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Yakup POYRAZ (OMÜ)
Güven ÖZYURT (Gençlik Hizmetleri ve Spor Samsun İl Müdürü)
Murat TURAN (Gençlik Hizmetleri ve Spor İlkadım İlçe Müdürü)

Bilim ve Danışma Kurulu / Scientific and Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ), Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK (Hacettepe Üniv.), Prof. Dr. Ali YILMAZ (OMÜ),
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Üniv.), Prof. Dr. Ali ÇELİK (KTÜ), Prof. Dr. Ali Fuat
BİLKAN (İpek Üniv.), Prof. Dr. Ali KÖSE (Marmara Üniv.), Prof. Dr. Ali Rıza AYDIN (OMÜ), Prof. Dr. Ali
YAKICI (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ (Yıldız Teknik Üniv.), Prof. Dr. Andy FURLONG (Glasgow
Üniv.), Prof. Dr. Behram ZAHİDOV (Azerbaycan Bilimler Akademisi), Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN (OMÜ),
Prof. Dr. Canseyit TÜYMEBAYEV (Kazakistan Ankara Büyükelçisi), Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk
Üniv.), Prof. Dr. Ednan ASLAN (Vienna Üniv.), Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ (Osmangazi Üniv.), Prof. Dr. Emine
GÜRİSOY NASKALİ (Marmara Üniv.), Prof. Dr. Emir ALİYEY (Bakü Devlet Üniv.), Prof. Dr. Erkan PERŞEMBE
(OMÜ), Prof. Dr. Erdoğan ERBAY (Atatürk Üniv.), Prof. Dr. Erol GÖKA (Necmettin Erbakan Üniv.), Prof. Dr.
Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniv.), Prof. Dr. Ferhat KENTEL (Şehir Üniv.), Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (İzmir Eko-
nomi Üniv.), Prof. Dr. Georg LIND (Konstanz Üniv.), Prof. Dr. Gülçin YAHYA (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Hayati
AKYOL (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Hikmet KAVRUK (Gazi Üniv.), Prof. Dr.
Hüseyin PEKER (OMÜ), Prof. Dr. İlyas ÜZÜM (Marmara Üniv.), Prof. Dr. İshahan VELİYEY (Azerbaycan
Bilimler Akademisi), Prof. Dr. İsmail DOĞAN (Ankara Üniv.), Prof. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN (OMÜ), Prof.
Dr. Kemalettin ŞAHİN (OMÜ), Prof. Dr. Kurtman ERSANLI (OMÜ), Prof. Dr. Lynne CHISHOLM (UNESCO -
Innsbruck Üniv.), Prof. Dr. M. du Bois-REYMOND (Leiden Üniv.), Prof. Dr. M. Yavuz ERLER (OMÜ), Prof. Dr.
Mehmet AYDIN (OMÜ), Prof. Dr. Mehmet EVKURAN (Hitit Üniv.), Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Hacettepe), Prof.
Dr. Mehmet TÖRENEK (Atatürk Üniv.), Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniv.), Prof. Dr. Muhtar KUTLU (Ankara
Üniv.), Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Üniv.), Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ (OMÜ), Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ
(Gazi Üniv.), Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Hacettepe Üniv.), Prof. Dr. Nevzat TARHAN (Üsküdar Üniv.), Prof.
Dr. Niftali Kocayev (Azerbaycan Kafkas Üniv.), Prof. Dr. Osman EĞRİ (Hitit Üniv.), Prof. Dr. Osman İMA-
MOĞLU (OMÜ), Prof. Dr. Ramazan GÜLENDAM (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.), Prof. Dr. Recep
KAYMAKCAN (Kredi ve Yurtlar Kur. Gen. Müd.), Prof. Dr. Refiğe AZİMOVA (Azerbaycan Bilimler Akademisi),
Prof. Dr. Şeref BOYRAZ (Cumhuriyet Üniv.), Prof. Dr. Tevfik ERDEM (Gazi Üniv.), Prof. Dr. Umay TÜRKEŞ-
GÜNAY (KKTC), Prof. Dr. Ümit MERİÇ (İstanbul Üniv.), Doç. Dr. Ahmet MUTLU (OMÜ), Doç. Dr. Ali YILMAZ
(MEB), Doç. Dr. Bozkurt KOÇ (OMÜ), Doç. Dr. Bülent DİLMAÇ (Necmettin Erbakan Üniv.), Doç. Dr. Cabbar
İŞANKUL (Özbekistan Bilimler Akademisi), Doç. Dr. Celil ABUZER (Harran Üniv.), Doç. Dr. Cevdet KILIÇ
(OMÜ), Doç. Dr. Erdal ABDÜLHAKİMOĞULLARI (OMÜ), Doç. Dr. Ferhat MEHDİYEY (Bakü Devlet Üniv.),
Doç. Dr. İlhan AKSOY (OMÜ), Doç. Dr. Kezban ÇELİK (OMÜ), Doç. Dr. Lokman TURAN (Atatürk Üniv.),
Doç. Dr. Mübariz YOLÇİYEY (Bakü Devlet Üniv.), Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR (Yıldırım Beyazıt Üniv.), Doç. Dr.
Recep CENGİZ (OMÜ), Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ (Ahi Evran Üniv.), Doç. Dr. Selim EREN (OMÜ), Doç. Dr.
Server SÜLEYMANLI (Bakü Devlet Üniv.), Doç. Dr. Ural Alp MANÇO (Aksaray Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Abdella
Kedir AHMED (el-Furkan Üniv. - OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Cem GENÇOĞLU (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Emin SERİN
(THK Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul TAŞ (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Hasan ATSIZ (OMÜ), Yrd. Doç. Dr. Mehmet
SARDOĞAN (Canik Başarı Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Melih ERZEN (Gazi Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Muhammet
KUZUBAŞ (Ordu Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Salih DEMİRBİLEK (OMÜ)

© Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ISBN: 978-605-5085-11-7

Baskı / Printing

Ceylan Ofset (sn:16281), Pazar M. Necati Efendi S. No:47 İlkadım/Samsun
Tel: (362) 431 14 44

Yazışma Adresi / Corresponding Address

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğü Atakum / SAMSUN
Tel: 90 362 457 60 69 - Fax: 90 362 457 60 14

Baskı Yeri ve Tarihi / Publication Place and Date

Samsun, Ağustos / August 2014

**GENÇLİK VE KÜLTÜR EĞİTİMİ 11.OTURUM
YOUTH AND CULTURAL EDUCATION 11.SESSION**

The Power of Youth in Creating Entrepreneurial Culture - Pakistan's Perspective	585
<i>Safraz Ali KIYANI</i>	
The Influence and Functionality of Work of Arts and Cultural Heritage in Fashion and Costume Design	603
<i>Maryam TASDIGHI</i>	
Entrepreneurial Development, Creating a Sustainable Future For Youth - Higher Education Organisational Structure and Approach in Turkey	613
<i>Hiroko KAWAMORITA</i>	

**GENÇLİK VE MANEVİYAT 1.OTURUM
YOUTH AND SPIRITUALITY 1.SESSION**

Varlık Mücadelesinde Kültür ve Kültürel Mirasın Yeri	623
<i>Yavuz ÜNAL</i>	
Kırgızistan'da Milli Manevi Gelişim.....	629
<i>Taşpolot SADIKOV, Fatih ÇELİK</i>	
İlk İslâm Toplumunun Teşekkülünde Gençlerin Rolü	635
<i>Metin YILMAZ</i>	
Günümüz Gençliğine Rol Model Olarak Asr-ı Saadet Gençliği	649
<i>Şuayip ÖZDEMİR, Ayşegül GÜN</i>	
Gençlikte Dindarlık ve Yaşamın Anlamı İlişkisi.....	665
<i>Zeliha ÇAMUR</i>	

**GENÇLİK VE MANEVİYAT 2.OTURUM
YOUTH AND SPIRITUALITY 2.SESSION**

Gençlik Dönemi Ahlaki Sorunları Karşısında Ailede Karakter Eğitiminin Rolü	675
<i>İbrahim TURAN</i>	
Aile ve Eğitim Bağlamında Değerler.....	693
<i>Mustafa CORA</i>	
Kur'ân'ın Gençliğe Bakışı ve Maneviyat Eğitimi	705
<i>Mustafa KARA</i>	
Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma -Samsun İl Merkezi Örneği-	727
<i>Yakup ÇOŞTU</i>	
Manevi Eğitimin Gençlerde Riskli Davranışları Azaltmaya Etkisi	741
<i>Esat ŞANLI</i>	

GENÇLERİN DINDARLIK ALGISI ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA -SAMSUN İL MERKEZİ ÖRNEĞİ-

Yakup ÇOŞTU*

ÖZET

Bu araştırmada, Samsun il merkezinde ikamet etmekte olan 14-21 yaş arası ergenlerin/gençlerin dini yönelimlerinin, cinsiyete, Samsun'da ikamet edilen semte ve sosyo-ekonomik tabakaya göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Bunun yanı sıra, anılan örneklem grubunun dini yönelimi üzerinde aile bireylerinin (anne, baba, kardeşler, büyükanne-büyükbaba, yakın akrabalar- amca, hala gibi), eğitim kurumlarının (okul, cami, dini gruplar), toplumsal çevrenin (okul, mahalle-iş arkadaşları, komşular, din dersi öğretmenleri, din görevlileri, dindar kişiler) ve kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, gazete, kitap-dergi, internet) etki düzeyleri de incelenmiştir. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara göre, gençlerin cinsiyet ve ikamet edilen semte göre dini yönelimlerinin farklılaştığı, aile bireylerinden yakın akrabaların (amca, hala, vb.), eğitim kurumlarından dini grupların, toplumsal çevre faktörlerinden dindar insanların ve din görevlilerinin, kitle iletişim araçlarından kitap ve derginin gençlerin dini yönelimi üzerinde yüksek bir pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Dini Yönelim, Dini Toplumsallaşma, Samsun

AN EMPIRICAL STUDY ON RELIGIOSITY AMONG THE YOUTH -THE CASE OF SAMSUN CITY CENTRE-

ABSTRACT

In this paper, I have analysed religiosity in youth between 14-21 years of age, living in Samsun. It is focused on whether their religious orientations have differed or not according to gender, residential area in Samsun, socio-economic class. In addition to this, the impact levels of family members (mother, father, brother, grand-father and mother, close relative-uncle, aunt, etc.), educational institutions (schools, mosques, religious groups), social environment (school friends, neighbourhood-work friends, neighbours, religious teachers, religious officials, religious people) and mass media (television, radio, newspapers, books-magazines, the Internet) on adolescents / young people's religiosity are examined. In conclusion it has reached these findings: young people's religious orientations have differed according to their gender and residential area. Also, there are high positive effects of close relatives (uncles and aunts, etc.) among the family members, religious groups in the educational institutions, religious people and religious officials among the social environmental factors and books and journals in the mass media on youth religious orientations.

Key Words: Youth, Religious Orientation, Religious Socialization, Samsun

* Yrd. Doç.Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

I. Giriş

Dindarlık, toplumsal alanda, dini inanç ve uygulamalara yönelik düşünüş, duyuş ve davranış tarzı biçiminde tezahür etmektedir. Kişinin içerisinde bulunduğu sosyo-dini yapı çerçevesinde sahip olduğu dini inanç ve bilgi seviyesine göre somutlaştırdığı tutum ve davranışları gözlemlenerek, o kişinin dini yönelimi hakkında fikir yürütülebilmektedir.

Ergenlik/gençlik dönemi, dini gelişimin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu dönemde yaşanan fiziki ve ruhi değişimle birlikte bir taraftan, çocuklukta başlayan dini uyanış devam ederken, diğer taraftan da, dini bunalım ve kararsızlıklar baş gösterebilmektedir. Ergenlikte baş gösteren bağımsızlık duygusunun neden olduğu eleştirel düşünce eğilimi, ergeni, daha önce öğrendiği bilgileri gözden geçirmeye, yeni öğrendikleri ile eski bilgiler arasında bir sentez kurmaya itebilmektedir. Şüphesiz bu süreç, bazı şüpheleri ve iç çatışmaları da içine alan çok karmaşık bir niteliğe sahiptir. Ergenin/gencin içerisinde bulunduğu sosyo-dini yapı, dini gelişim sürecini belirlemektedir. Dolayısıyla, ergenlik/gençlik döneminin kendine özgü fiziki ve psikolojik değişim ve gelişmeleri, onların dini yönelim biçimlerinin şekillenmesi açısından önem arz etmektedir.

Bu bildiride, Samsun il merkezinde ikamet etmekte olan 14-21 yaş arası ergen/gençlerin toplumsallaşma sürecinde dini yönelimlerinin, cinsiyete, Samsun'da ikamet edilen semte ve sosyo-ekonomik tabakaya göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Bunun yanı sıra, anılan örneklem grubunun dini yönelimi üzerinde aile bireylerinin (anne, baba, kardeşler, büyükanne-büyükbaba, yakın akrabalar- amca, hala gibi), eğitim kurumlarının (okul, cami, dini gruplar), toplumsal çevrenin (okul, mahalle-iş arkadaşları, komşular, din dersi öğretmenleri, din görevlileri, dindar kişiler) ve kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, gazete, kitap-dergi, internet) etki düzeyleri de incelenmiştir. Araştırmada nicel (anket) ve nitel (gözlem ve mülakat) metodolojik yöntemler kullanılmak suretiyle bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

II. Dindarlık ve Gençlik

Psikologlar ve sosyologlar, dini gelişimin önemli bir dönemi olarak ergenlik/gençlik üzerinde odaklanmaktadır (Ozorak 1989). Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe bir geçiş dönemidir. Bu dönemde yaşanan fiziki ve ruhi değişimle birlikte bir taraftan, çocuklukta başlayan dini uyanış devam ederken, diğer taraftan da, dini bunalım ve kararsızlıklar baş göstermektedir. (Potvin& Lee 1982) Ergenlikte baş gösteren bağımsızlık duygusunun neden olduğu eleştirel düşünce eğilimi, ergeni, daha önce öğrendiği bilgileri gözden geçirmeye, yeni öğrendikleri ile eski bilgiler arasında bir sentez kurmaya itebilmektedir. Şüphesiz bu süreç, bazı şüpheleri ve iç çatışmaları da içine alan çok karmaşık bir niteliğe sahiptir (Arslan 2007). Öte yandan, cinsel uyanışla birlikte ortaya çıkan suçluluk ve günahkârlık duygusu da, gencin dini bunalım yaşamasına neden olabilmektedir. Toplum tarafından cinsel faaliyetlere sınırlamalar getirilmesi, -ki bu sınırlamalar çoğunlukla din tarafından da desteklenmektedir,- ergenin zihninde din ile cinsiyetin karşı karşıya gelmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla, ergen veya genç bir taraftan cinsel arzu ve istekleri, diğer taraftan da toplumsal baskı karşısında bocalayabilmektedir. Bu çatışma halinin şiddetlenmesi ise, gencin her türlü kurala, otoriteye, din ve Tanrı'ya karşı koymasına sebep olabilmekte ve bu da onda suçluluk ve günahkârlık duygusunu artırabilmektedir. Ergenliğin sonuna doğru ise, dini konularda yaşanan çalkantılarda bir durulma görülmektedir. Bu dönem içerisinde yaşanan tecrübelerle ergen, kendine özgü bir dini kimlik geliştirir ve dini yönelimi belirginleşmeye başlar (Kula 2001).

Ergenlik döneminin kendine özgü fiziki ve psikolojik değişimleri ve gelişmeleri, dini toplumsallaşma açısından önem arz etmektedir. Ancak, ergenlik dönemine özgü bu etkenlerden kaynaklanan durumlar, daha çok, din psikolojisi ve gelişim psikolojisinin ilgi alanına girdiğinden, bu etkenlerin dini toplumsallaşmada meydana getirdiği değişimler önemli olmakla birlikte, biz burada ergen dini toplumsallaşmasıyla ilgili sosyal faktörlerin işleyiş biçimi üzerinde duracağız.

Ergen dini toplumsallaşmasının işleyiş biçimi, çocukluk döneminde yaşananla aynı içerikte devam etmektedir. Yani, ergenin içerisinde yer aldığı sosyo-dini yapı çerçevesinde, dini eğitim ve öğretim, sosyal öğrenme ve sembolik etkileşimcilik yoluyla dini toplumsallaşması sürdürmektedir. Bununla birlikte, ergenlik ve çocukluk arasında yaşanan süreçte kısmi farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıkların kaynağında, ergenin, hem fizyolojik ve psikolojik değişimlerinin, hem de sosyal faktörlerle olan etkileşimin niteliğinden kaynaklanan etkenler yer almaktadır.

Din eğitimi ve öğretimi açısından yaşanan farklılıkları şu şekilde ifade edebilir: Ergen, ilk toplumsallaşmasını çocuklukla birlikte kısmen tamamlamıştır. Böylece kendine özgü, fakat net olmayan bir kimlik geliştirmiştir. Ergenlikte, bu kimlikten ve içinde bulunduğu dönemin gelişim özelliklerinden kaynaklanan bağımsızlık ve özgürlük psikolojisi hakimdir. Bu yapı, aktarılan dini bilgi ve öğretilerin sorgulanmasına ve eleştirilmesine, hatta reddedilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle de, ergenlikteki dinsel aktarım süreci, çocuklukta 'kaynak-alıcı' ilişkisinden farklı bir şekilde işlemektedir. Bu dönemde, kaynaktan (ebeveyn, okul, önemli kişiler, kitle iletişim araçları, gibi) hedefe (ergen) giden mesajın, bazen kabul edilmesi, bazen eleştirilmesi, bazen de reddedilmesi söz konusu olabilmektedir.

Sosyal öğrenme ve sembolik etkileşimcilik açısından ise, model alınan ve ayna benlik olarak benimsenen kişilerin çocuklukta farklı olabilmektedir. Ergenin ilgi ve beğenisinde, akran gurubu, gençlik kültürü ve popüler kültürün önemli etkisi bulunmaktadır. Bunlar, bir taraftan ebeveyn etkisini azaltırken (Potvin & Lee 1982), diğer taraftan da birtakım stereotiplerin oluşmasını sağlamaktadır (Yapıcı 2004). Böylece, ergen, taklit ettiği veya ayna benlik olarak benimsediği kişilerin sahip olduğu özelliklere göre dini tutum ve davranışlarını düzenlemektedir. Bu nedenle, ergenlik döneminde dini gelişim, daha genelde de dini toplumsallaşma, kendine özgü bir süreç olarak işlemekte, çocukluk ve yetişkinlikte yaşananlardan farklılaşmaktadır.

III. Saha Araştırması; Samsun İl Merkezi Örneği

1. Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırmanın ampirik verileri, 2007 yılı Nisan-Ağustos aylarında Samsun il merkezinde gerçekleştirdiğimiz saha araştırması bulgularına dayanmaktadır. Araştırmada evrenini, Samsun Büyükşehir Belediyesi altındaki Canik, İlkadım, Atakum ve Gazi belde belediye sınırları içerisinde ikamet eden ergenler/gençler oluşturmaktadır.¹ Samsun il merkezinde anılan belde

¹ 06 Mart 2008 tarihli 5747 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmeden önce Samsun Büyükşehir Belediyesi altında, Altinkum, Atakent, Atakum, Canik, Çatalçam, Gazi, İlkadım, Kurupelit, Taflan, Yeşilkent alt kademe belediyelikleri bulunmaktaydı. Bu kanunla birlikte bazı belde belediyelikleri kapatılmış, Canik, İlkadım ve Atakum belde belediyelikleri merkez ilçe haline dönüştürülmüştür. Gazi belde belediyeliği kaldırılarak İlkadım ilçesine katılmıştır. (Bkz. "5747 nolu Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", sayı: 2824,

belediyeleri sınırları içerisinde ikamet eden 14-21 yaş arası gençlerden tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 246 kişi ise,araştırmanın örneklem grubunu oluşturmuştur.

Tablo 1. Örneklemin Bazı Değişkenlere Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	150	61
Erkek	96	39
Toplam	246	100
İkamet Edilen Semt	N	%
Canik	50	20,3
İlkadım	88	35,8
Atakum	46	18,7
Gazi	62	25,2
Toplam	246	100
Sosyo-ekonomik Tabaka	N	%
Üst Tabaka (Zengin)	11	4,5
Ortanın Üstü Tabaka	61	24,8
Orta Tabaka (Orta Halli)	119	48,4
Ortanın altı Tabaka	46	18,7
Alt Tabaka (Fakir)	9	3,7
Toplam	246	100

Araştırmanın uygulama kısmında, hem nicel (anket) hem de nitel (gözlem ve mülakat) veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Nicel veri toplama teknikleri olarak, 'Kişisel Bilgi Anketi, 'Dini Toplumsallaşma Faktörleri Anketi' ve 'Dini Yönelim Ölçeği' kullanılmıştır. Dini Yönelim Ölçeğinde, yönelim objesi, nitelendirici bir perspektiften hareketle, genel dini inanış ve uygulamalara bağlı *normatif tarz dini yönelim* olarak sınırlandırılmıştır (bkz. Çoştu, 2009; 2011). Araştırmada, nicel veri toplama teknikleri yanında, gözlem ve mülakat teknikleri de kullanılmış ve konunun derinlemesine analizinin yapılmasına çalışılmıştır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistiksel teknikler kullanılmıştır. Bunlar, Varyans Analizi (Analysis of Variance, ONE-WAY-ANOVA) ve t-testi (Independent-Samples T Tests)'dir. Tüm istatistiksel işlemler bilgisayarda SPSS 15.0 (Statistical Package for Social Science) istatistik paket programı ile yapılmıştır.

22 Mart 2008). Biz araştırmamızı, bu kanunun çıkmasından daha önce (Nisan 2007- Ağustos 2007) gerçekleştirdiğimiz için araştırma evrenini, Canik, İlkadım, Atakum ve Gazi belde belediyelikleri sınırları içerisinde ikamet eden ergenler/gençler oluşturmaktadır.

2. Bulgular ve Yorum

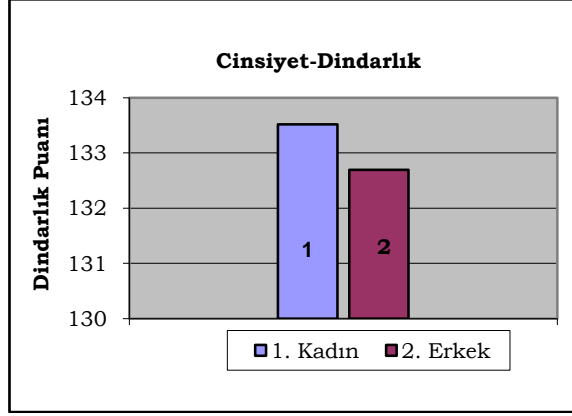
Yaş ile dindarlık yönelimi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yaş gruplarının kendine has dini kişilik ve kimlik özellikleri, bir diğerinden farklıdır. Çocukluk, dini toplumsallaşmanın en şiddetli dönemi olup, dini gelişim, çocuğun içerisinde bulunduğu sosyo-dini ortamla yakından ilişkilidir. Çocuğun dini eğilimi büyük oranda toplumsallaşma aygıtlarının (anne, baba yada rol model alınan kişiler) eğilimleriyle paralellik arz etmektedir. Ergenlik dönemine doğru söz konusu eğilimde kendine has bir belirginleşme yaşanmaktadır (Yavuz 1983). Ergenlik ve gençlik ilk toplumsallaşma sürecinin devam ettiği ve kimliğin şekillenmeye başladığı bir dönemdir. Ergenlik dönemindeki fizikî ve ruhî değişim ve gelişmelere paralel olarak bir taraftan dini uyanış yaşanırken diğer taraftan da dini şüphe ve kararsızlıklar varlığını korumaktadır. Ergenlik dönemi sonuna doğru, bu dini bunalım ve kararsızlık durulmaya ve şiddeti azalmaya başlar (Kula 2001). Dolayısıyla ergenlik, dini eğilim ve dini kimlik konusunda ciddi adımların atıldığı ve kararların alındığı bir dönemdir (Köylü 2000). Yetişkinlik dönemi ise, çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşanan dini toplumsallaşma biçimine göre yetişkinlerin dini eğilimlerinin bütünüyle şekillendiği bir dönemdir. Bu dönemde, bireyin kendine has dini kimliği ve kişiliği olgunlaşmıştır (Köylü 2000).

Günay'ın da ifade ettiği gibi, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde kişiler bu dönemlere has dindarlık özellikleri göstermektedirler (1999). Konumuz açısından, burada Samsun il merkezinde ikamet eden 14-21 yaş arası ergenlerin/gençlerin dini inanış ve uygulamalara yönelik eğilimleri bazı değişkenlere göre incelenmiş, bunun yanı sıra bireyin dini toplumsallaşması sürecindeki temel etki faktörleri olarak aile bireylerinin, eğitim kurumlarının, toplumsal çevrenin ve kitle iletişim araçlarının gençlerin dini yönelim düzeyi üzerindeki rolü araştırılmış ve ulaşılan bulgular grafikler üzerinden gösterilmek suretiyle yorumlanmaya çalışılmıştır.

2.1. Cinsiyete Göre Gençlerin Dindarlık Algısı

Cinsiyet farklılıkları ile dini yönelim arasında bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir (Günay 1999). Dini yönelimdeki cinsiyetler arası farklılık hiç kuşkusuz, erkek ve kadın bireylerin farklı dini toplumsallaşma deneyimlerine sahip olmalarıyla ilintilidir. Kadınların ve erkeklerin dini toplumsallaşma biçim ve düzeyleri onların dini tutum ve davranışlarının farklılaşmasına neden olabilmektedir. Buna göre, araştırmanın örneklemini oluşturan gençlerin cinsiyetine göre dini yönelim düzeylerine ilişkin ulaşılan veriler aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Aşağıdaki Grafik 1'de, örneklemini oluşturan kadınların (133,52) normatif tarz dini yönelim düzeyleri, erkeklere (132,70) oranla kısmen yüksek olmakla birlikte, önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir.

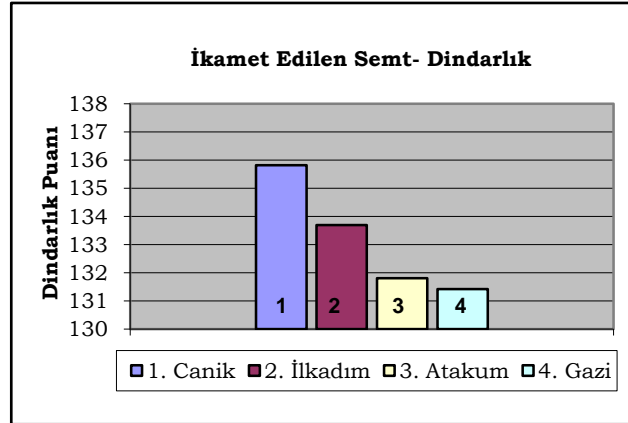
Grafik 1. Cinsiyete Göre Gençlerin Dindarlık Algı Düzeyleri

Buna göre, örnekleme oluşturan gençlerin cinsiyetlerine göre dini yönelim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı, kızların ve erkeklerin benzer dini yönelim biçimlerine sahip olduğu söylenebilir. Bu durum, örnekleme oluşturan genç kız ve genç erkeklerin benzer sosyo-dini yapı içerisinde benzer bir dini toplumsallaşma deneyimine sahip olduklarına işaret etmektedir.

2.2. Samsunda İkamet Edilen Semte Göre Gençlerin Dindarlık Algısı

Araştırmanın yöntem kısmında da ifade edildiği üzere, örneklem grubumuz Canik, İlkadım, Atakum ve Gazi belde belediyesi sınırları içerisinde ikamet eden gençlerden seçilmiştir. Burada, ikamet edilen semte göre, gençlerin dini yönelim düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı üzerinde durulacaktır.

Grafik 2’te, sırasıyla yüksekten düşüğe doğru, Canik (135,82), İlkadım (133,69), Atakum (131,80) ve Gazi (131,42) beldelerinde ikamet eden gençlerin dini yönelim puanlarının dağılımı görülmektedir.

Grafik 2. İkamet Edilen Semte Göre Gençlerin Dindarlık Algı Düzeyleri

Grafikteki verilere göre, Canik beldesinde ikamet eden gençlerin diğer belde belediye sınırları içerisinde ikamet eden gençlere oranla daha yüksek bir dindarlık algısına sahip oldukları

rı anlaşılmaktadır. Bu farklılaşmada, ikamet edilen semtlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-dini yapısının etkili olduğu düşünülmektedir.

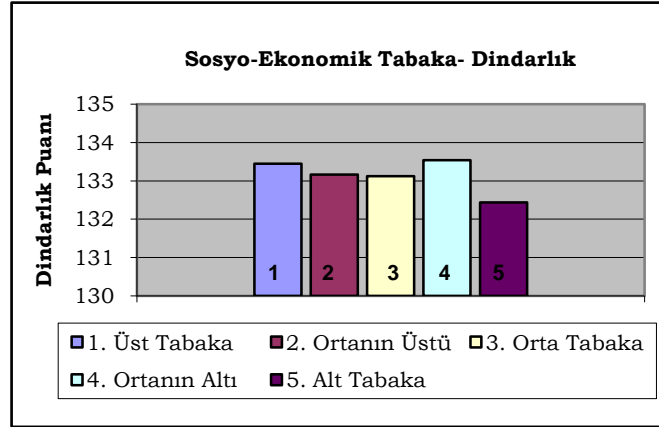
2.3. Sosyal-Ekonomik Tabakaya Göre Gençlerin Dindarlık Algısı

Toplum içerisinde bireylerin mensup olduğu sosyal tabakalar arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklar, toplumsallaşma deneyiminin çeşitlenmesine neden olabilmektedir. Ait olunan sosyo-ekonomik tabaka, bireyin içerisinde bulunduğu sosyo-dini yapının teşekkülünden, dini toplumsallaşma biçim ve sonuçlarına kadar geniş bir etki alanına sahiptir.

Bura da, araştırma örneklemini oluşturan gençlerin ailelerinin veya kendilerinin ait oldukları sosyo-ekonomik sınıfa göre dini yönelim düzeylerinde farklılaşma olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen istatistiksel bulgular aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3'te, gençlerin yer aldıkları sosyo-ekonomik tabakaya ilişkin verdikleri cevaplara göre, dini yönelim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiştir.

Grafik 3. Sosyo-Ekonomik Tabakaya Göre Gençlerin Dindarlık Algı Düzeyleri

Grafikteki verilere göre, üst tabakadan (zengin) alt tabakaya (fakir) kadar, gençlerin mensup olduğu sosyo-ekonomik sınıfların, dini yönelim üzerinde etkili olmadığı ya da bu sınıflara mensup gençlerin benzer dindarlık algılarına sahip oldukları söylenebilir.

2.4. Aile Bireylerinin Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

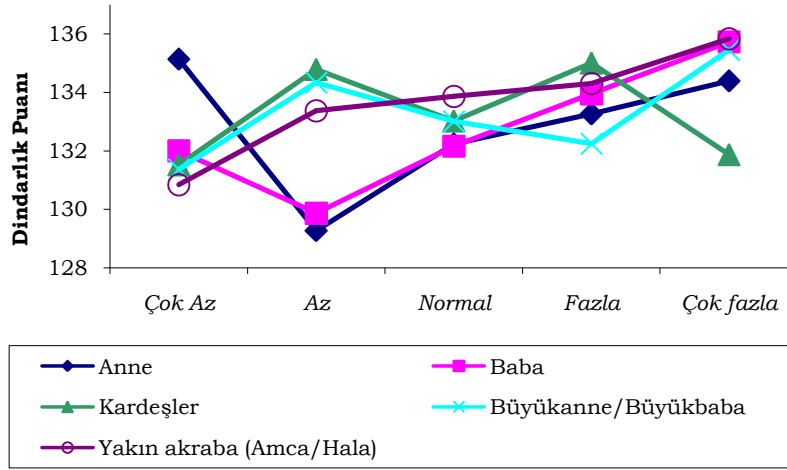
Bilindiği üzere aile, çocuğun doğumundan itibaren ilk sosyal ilişkiye girdiği toplumsal bir ünedir. Doğumdan ergenlik dönemine kadar çocukların tutumları üzerinde, büyük bir oranda anne-baba etkisinin olduğu gözlenir. Öyle ki, anne-babalarla çocuklarının tutumları arasındaki benzerlikler farklılıklardan daha fazladır. Bu da, anne-babanın çocuklarının tutumları üzerinde uzun süren bir etkisinin olduğuna işaret etmektedir (Morgan 1980).

Gençlerin genel toplumsallaşma sürecinde etkin olan aile faktörü, dini bilincin uyanışı ve gelişiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Gençlerin dini inanç, tutum ve davranışlarında, 'aile' önemli bir etki unsurudur. Ailede alınan din eğitimi ve aile bireylerinin dini konularda rol model oluş biçimine göre, gençlerin dini toplumsallaşma düzeyleri farklılaşabilmektedir.

Dini toplumsallaşma süreçlerini ve sonuçlarını etkileyen aileyle ilgili önemli pek çok değişken vardır. Anne-babanın siyasi ve dini eğilimi, aile yapısındaki farklılık (çekirdek aile, geniş aile, tek ebeveynli aile, gibi), kardeş sayısı ve kardeşler arası etkileşim, anne-baba ve çocukların benlik yapıları, anne-baba kontrolü ve desteği, bu değişkenlerden birkaçıdır.

Burada, örneklemimizi oluşturan gençlerin dindarlık algısı üzerinde, aile bireyleri olarak ele alınan: anne, baba, kardeşler, büyükanne-büyükbaba ve yakın akrabalar (amca, hala gibi)'in etki düzeyleri araştırılmış, yapılan istatistiksel işlemler sonucu ulaşılan bulgular aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Grafik 4. Aile Bireylerinin Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

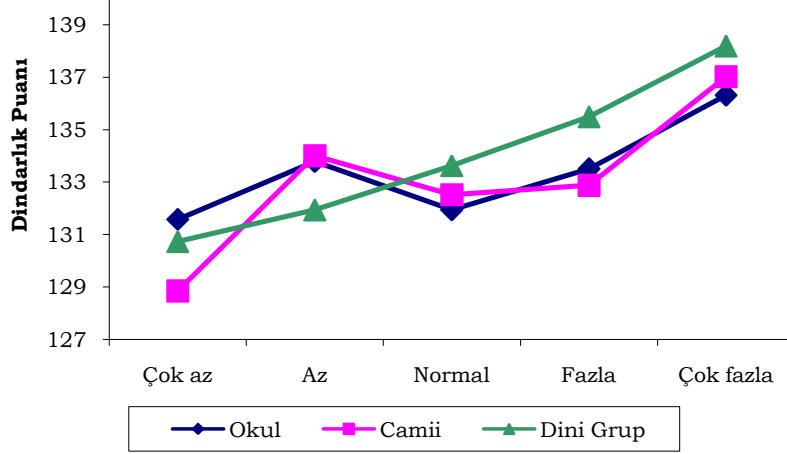

Grafik 4'te görüldüğü üzere, gençlerin dindarlık algısı üzerinde yakın akrabaların (amca, hala, gibi) etki düzeyi "çok az"dan "çok fazla"ya doğru paralel bir biçimde, diğer aile bireylerine oranla daha anlamlı bir yükseliş göstermektedir. Bunu, baba, anne, büyükanne-büyük baba ve kardeşler takip etmektedir. Buradan hareketle, araştırma örneklemini oluşturan gençlerin dindarlık algısı üzerinde, aile bireylerinin olumlu yönde yani kuvvetlendirici bir etkisinin bulunduğu söylenebilir.

2.5. Eğitim Kurumlarının Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

Dini toplumsallaşma bir anlamda, toplumun dini kültürünün bireye öğretilmesi sürecidir. Bu nedenle eğitim, dini toplumsallaşma sürecinde önemli bir faktördür. Bu nedenle, dini bilgi ve öğretilerin aktarıldığı eğitim kurumlarının gençlerin dindarlık yönelimi üzerinde önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Burada, örgün eğitim döneminde okullarda, cami içi ve dışı yürütülen faaliyetler sırasında cami ve çevresinde ve toplumsal bir gerçeklik olarak varlıklarını devam ettiren dini grup ve cemaatler bünyesinde edinilen dini bilgi ve öğretilerin, gençlerin dindarlık algısı üzerindeki etkisi araştırılmış ve ulaşılan bulgular aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Grafik 5. Eğitim Kurumlarının Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

Grafik 5'te, gençlerin dindarlık algısı üzerinde, Samsun'da faal olan ve bir takım dinsel faaliyetler yürüten dini grup ve cemaatlerin etki düzeyinin "çok az"dan "çok fazla"ya doğru paralel bir biçimde anlamlı bir yükselişe neden olduğu görülmektedir. Bunu, cami içi ve dışı yürütülen din eğitimi faaliyetleri ile okullarda örgün eğitim olarak verilen dini içerikli dersler takip etmektedir. Buna göre, dini bilgi ve öğretilerin aktarıldığı kurumlar olarak dini gruplar, okullar ve camiler gençlerin dindarlık yönelimi üzerinde yadsınamayacak bir etkiye sahiptir denilebilir.

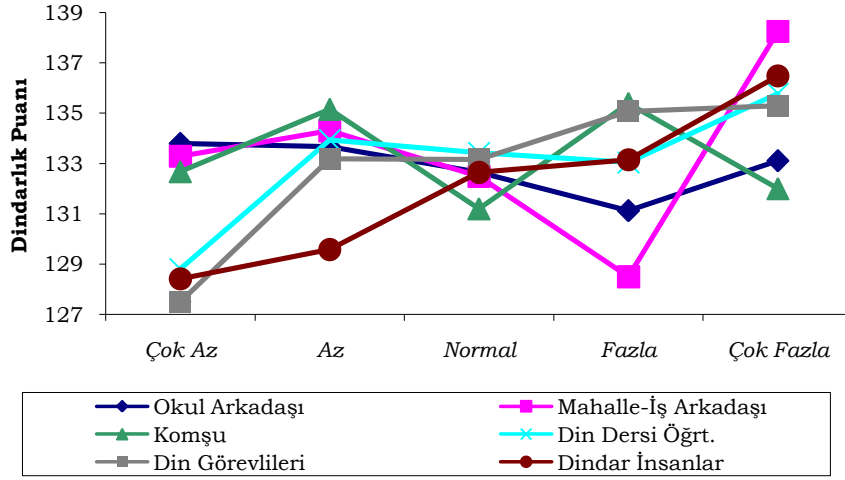
Dini ağırlıklı bilgi ve öğretilerin verildiği kurumların kişinin dini yönelimi üzerine olumlu bir etkisinin olması beklenir. Nitelik araştırma bulguları da bu durumu desteklemektedir. Buna göre, din eğitiminin kişinin dini toplumsallaşma sonuçları üzerinde önemli bir etkisinin bulunduğu söylenebilir.

2.6. Toplumsal Çevrenin Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

Sosyal bir varlık olan insan, belli bir topluluk/toplum içerisinde yaşar, içinde yaşadığı çevreden etkilenir ve onu etkiler. Gençlerin toplumsallaşma sürecinde aile ve eğitim faktörlerinin yanında, kişisel olarak yakın ilişkide bulunulan ya da kuvvetli bağlarla kendilerine bağlılık hissi duyulan insanların önemli etkilerinin bulunduğunu da göz önüne almak gerekmektedir (Zuckerman2006). Toplum içerisinde yaşayan genç, aile fertlerinin dışındaki diğer insanlarla çeşitli yollarla etkileşimde bulunur. Bu etkileşim sırasında yaşanan etki ve tepkiler, gencin uyma davranışı geliştirmesine ve tutum değişikliği yaşamasına neden olabilmektedir. Bu nedenle gençlerin etkileşim halinde bulunduğu toplumsal çevresi, onların hem genel toplumsallaşma hem de dini toplumsallaşma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Toplumsal çevreden kastedilen, gençlerin gündelik hayatında etkileşimde bulunduğu insanlardır. Okul arkadaşları, mahalle ve iş arkadaşları, komşular, okullardaki din dersi öğretmenleri, din görevlileri (İmam, Vaiz, Müftü, vb.) ve çevredeki dindar insanlar bunlar arasında yer almaktadır. Burada, anılan bu kişilerin gençlerin dindarlık algısı üzerindeki etkisi araştırılmış ve ulaşılan bulgular aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Grafik 6. Toplumsal Çevrenin Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

Grafik 6'da, örnekleme oluşturan gençlerin dindarlık algısı üzerinde, toplumsal çevre faktörleri olarak ele alınan Dindar İnsanlar, Din Görevlileri ve Din Dersi Öğretmenlerinin etki düzeyinin "çok az"dan "çok fazla"ya doğru paralel bir biçimde anlamlı bir yükselişe neden olduğu görülmektedir. Buna karşılık, grafikten anlaşılacağı üzere, Komşu ve Mahalle-İş Arkadaşların, gençlerin dindarlık algısı üzerinde düzensiz bir etkisi bulunmaktadır. Toplumsal çevre faktörü olarak ele alınan Okul Arkadaşları etkeninin ise, gençlerin dindarlık algısı üzerinde negatif bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Örneklemeden elde edilen bu sonuçlara göre, toplumsal çevre ile kişisel davranışlar arasında kesin bir determinizm bulunduğu söylenemese de, tutumların gelişmesinde ve değişmesinde gençlerin etkileşimde bulunduğu çevresinin izleri inkar edilemez. Bu nedenle, aile fertleri dışında kalan, gençlerin gündelik hayatta etkileşimde bulunduğu insanların, dini yönelimin şekillenmesinde önemli bir payının olduğu söylenebilir.

2.7. Kitle İletişim Araçlarının Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

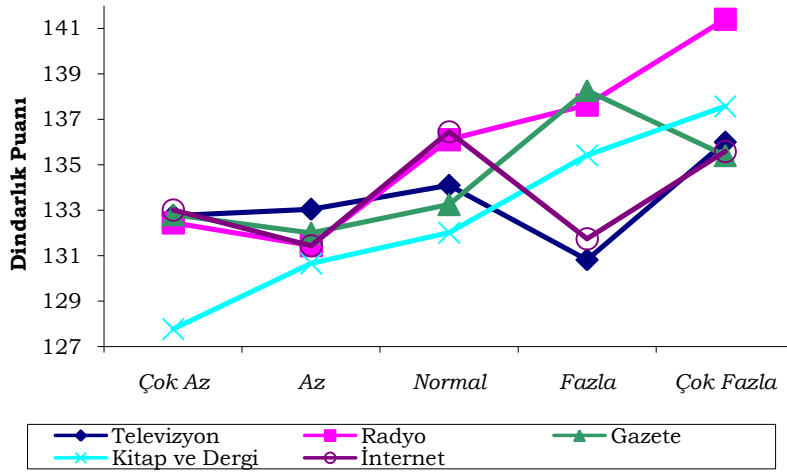
Sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte gelişen teknolojik gelişmeler, birtakım yeni iletişim ağlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece, geleneksel iletişim araçları yerini modern (televizyon, radyo, internet, gibi) araçlara bırakmıştır. Modern iletişim araçlarının kullanıma girmesiyle, mekân ve zamanın sınırlamaları ortadan kalkmış ve böylece insanlar, kültürler ve toplumlar arası etkileşim hızlanmıştır. Kitle iletişim araçlarının toplumsal alanda meydana getirdiği bu değişimler, aynı zamanda dini yapı ve dini hayat üzerinde de etkili olmuştur. Öyle ki, bu gelişmelerin, bir taraftan dini algılayışların değişmesine, diğer taraftan da, bireylerin dini yönelimlerinin farklılaşmasına neden olduğu gözlemlenebilmektedir.

Burada, televizyon, radyo, kitap ve dergi, gazete, internet gibi kitle iletişim araçlarında yer alan dini içerikli yayın ve programların, gençlerin dindarlık algısı üzerindeki etki düzeyi incelenmiştir. Ulaşılan istatistiksel bulgular aşağıda grafikte gösterilmiştir.

Grafik 7'da, örnekleme oluşturan gençlerin dindarlık algısı üzerinde, kitle iletişim araçları olarak Kitap-Dergi ile Radyo'nun etki düzeyinin "çok az"dan "çok fazla"ya doğru paralel bir

biçimde anlamlı bir yükselişe neden olduğu görülmektedir. Bu iki kitle iletişim aracını takiben, gençlerin dindarlık algısı üzerinde televizyon ve gazetenin kısmi olmak kaydıyla pozitif yönde bir etkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, internetin ise dindarlık algısı üzerinde düzensiz bir etkisi söz konusudur.

Grafik 7. Kitle İletişim Araçlarının Gençlerin Dindarlık Algısı Üzerindeki Etkisi

Grafikteki bulgulara göre, kitle iletişim araçlarından kitap-dergi ile radyoda yer alan dinsel yayın ve programların gençlerin dindarlık algısı üzerinde yüksek derecede güçlü ve pozitif bir etkiye sahip olduğu, televizyon ve gazetenin dini tutum ve uygulamalar üzerinde pozitif yönde kısmi bir etkisinin bulunduğu, internetin ise herhangi olumlu bir etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu sonuçlara göre, kitle iletişim araçlarının gençlerin dini tutum ve davranışları üzerindeki etkisinin, kitle iletişim aracının niteliği, kullanım sıklığı gibi nedenlerle doğru orantılı olduğu ifade edilebilir.

IV. Sonuç

Bireylerin dini gelişimi, başka bir ifadeyle dini toplumsallaşması, kendiliğinden gerçekleşen bir süreç olmayıp, birtakım etkenler vasıtasıyla meydana gelmektedir. Bunlar arasında, bireyin kalıtsal özellikleri, gelişim dönemlerinin psikolojik yapısı, demografik etkenler ve sosyal faktörler ifade edilebilir. Bireyin yaşam döngüsü içerisinde bu ve benzeri etkenler aracılığıyla tecrübe ettiği deneyimler, onun toplumsal uyumunun gerçekleşmesine ve kendine özgü bir dini kimlik ve şahsiyet oluşturmaya zemin hazırlamaktadır.

Sosyoloji biliminin, kişinin ait olduğu sosyo-dini yapıya göre şekillendirdiği kimlik ya da tecrübe ettiği toplumsallaşma deneyimi üzerine odaklanması nedeniyle, bu bildiride, Samsun il merkezi örneğinden hareketle, gençlerin dini yönelimi üzerinde etkili olan bazı demografik değişkenler ile dini toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynayan birtakım sosyal faktörlerin etki düzeyi araştırılmıştır. Buna göre, örneklem gurubumuzu oluşturan 14-21 yaş arası gençlerin dini toplumsallaşma deneyimleri üzerinde etkili olan sosyal faktörlere (aile, eğitim, toplumsal çevre ve kitle iletişim araçları) ilişkin ulaşılan bulgular şöyledir:

1. Örnekleme alınan genç kız ve genç erkekler benzer sosyo-dini yapı içerisinde benzer dini yönelimlere sahiptirler.
2. İkamet edilen semt açısından, gençlerin dini yönelim düzeyleri, sırasıyla Gazi, Atakum, İlkadım ve Canik beldelerine doğru gidildikçe yükselmektedir. Bu farklılaşmada, ikamet edilen semtlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-dini yapısının özellikleri etkilidir.
3. Gençlerin ait oldukları sosyo-ekonomik tabaka, dini yönelim üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamıştır. Alt tabakadan üst tabakaya kadar, tüm sosyo-ekonomik sınıflara mensup gençler benzer dindarlık algılarına sahiptirler.
4. Gençlerin dini yönelim düzeyleri üzerinde, aile bireylerinden yakın akrabalar-amca, hala, vb. gibi-, diğer aile bireylerine oranla yüksek derecede güçlü ve pozitif bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, baba, anne, büyükanne-büyükbaba ve kardeşlerin de etkisi yadsınamamaktadır.
5. Gençlerin dini yönelim düzeyleri üzerinde, dini bilgi ve öğretilerin aktarıldığı kurumlardan, dini grup ve cemaatler yüksek derecede güçlü ve pozitif bir etkiye sahipken, cami içi ve dışı yürütülen din eğitimi faaliyetleri ile okullarda örgün eğitim olarak verilen dini içerikli derslerin de yadsınamayacak bir rolü bulunmaktadır.
6. Gençlerin dini yönelim düzeyleri üzerinde, toplumsal çevre faktörlerinden dindar insanlar, din görevlileri ve din dersi öğretmenleri yüksek derecede güçlü ve pozitif bir etkiye sahiptir. Komşular ile mahalle-iş arkadaşları düzensiz, okul arkadaşların ise negatif yönde etkiye sahiptir.
7. Gençlerin dini yönelim düzeyleri üzerinde, kitle iletişim araçlarından kitap-dergi ile radyo daha olumlu ve pozitif bir etkiye sahipken, televizyon ve gazetenin kısmi, internetin ise düzensiz bir etkisi bulunmaktadır. Buna göre, kitle iletişim araçlarının gençlerin dini yönelimi üzerindeki etkisi, kitle iletişim aracının niteliği, kullanım sıklığı gibi hususlarla doğru orantılıdır.

KAYNAKLAR

- Arslan, Mustafa (2007). "Türk Genç Ergenleri Arasında Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Uygulamalı Bir Araştırma". *Akademik Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 8. Sayı: 31. (221-251).
- Çoştı, Yakup(2009). "Dine Normatif ve Popüler Tarzı Yaklaşım "Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 8, sayı: 15, ss. 119-139.
- (2011).*Toplumsallaşma ve Dindarlık (Samsun Örneği)*,Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası.
- Günay, Ünver(1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Köylü, Mustafa(2000). *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kula, Naci (2001). *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Morgan, Clifford T. (1980). *Psikolojiye Giriş, Ders Kitabı*. çev. H. Arıcı. vd. Ankara Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Yayınları.

- Ozorak, Elizabeth Wiss (1989). "Social and Cognitive Influences on Development of Religious Beliefs and Commitment in Adolescence". *Journal for the Scientific Study of Religion*. Vol. 28. No. 4. (448-463).
- Potvin, Raymond H., Che-Fu Lee(1982). "Adolescent Religion: A Development Approach". *Sociological Analysis*. Vol: 43. No: 2. (131-144).
- Yapıcı, Asım (2004). *Din Kimlik ve Ön Yargı, Biz ve Onlar*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yavuz, Kerim. (1983). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*. Ankara: DİB Yayınları.
- Zuckerman, Phil(2006). *Din Sosyolojisine Giriş*. çev. İ. Çapçoğlu. H. Aydınalp. Ankara: Birleşik Kitabevi.